

22/12/2025 (M)

(i) Printed Pages : 8

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

4	5	0	0	1
---	---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	0	1
---	---	---	---

B.Ed. (Gen.) 1st Semester

(2125)

PHILOSOPHICAL BASES OF EDUCATION

(Same for USOL Candidates of 1st Sem.)

(In All Mediums)

Paper : F-1.1

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 40

Note :— Attempt *one* question each from Unit 1 to Unit 4. Unit 5 is compulsory. Total *five* questions are to be attempted.

UNIT—1

1. "Sa Vidya ya Vimuktye" and "knowledge is power" are examples of both Indian and Western perspective. Critically analyze both perspectives of education. Which will you prefer to integrate with your teaching and why? 4,4

OR

2. Learning outside and within the classroom differ a lot. How can the principle of 'always speak the truth' remain constantly relevant in both contexts of learning? 4,4

UNIT—2

3. Educational philosophy develops understanding about education as a process. How will you use this concept in making lesson plans and selecting teaching methods for teaching? 8

OR

4. Which philosophical method emphasizes Freedom, Creativity, and nature-based teaching? How will it influence your own teaching and in what ways can you apply these elements to foster holistic development in your students? 4,4

UNIT—3

5. How can knowledge be produced, which sources can be considered in the production of knowledge, and how will you connect this knowledge to real-life experiences of learners? 4,4

OR

6. Suggest innovative pedagogical methods which can be used in constructing new knowledge and how you will apply these methods in classroom teaching? 4,4

UNIT—4

7. Value-oriented education plays a significant role in making responsible citizens. How will you integrate the concept of value education during classroom instructions? 8

OR

8. Suggest ways by which you observe value erosion practices and what steps you will take to prevent value erosion and inculcate secular values in learners during classroom teaching. 8

UNIT—5

9. (a) 'Education must be practical and scientific'. How will you apply this concept of education in the process of teaching?
(b) Pragmatism philosophy insists on attaining practical knowledge. Suggest an activity which you can use in constructing knowledge.
(c) How will you teach the abstract concept of knowledge through concrete experiences? Suggest some examples.
(d) Explain the way of teaching which you will use to integrate values in your teaching method so that students can understand education as more than just knowledge acquisition. $2 \times 4 = 8$

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- यूनिट 1 से यूनिट 4 तक प्रत्येक में से एक प्रश्न हल करें।
यूनिट 5 अनिवार्य है कुल पांच प्रश्न हल करने हैं।

यूनिट—1

1. "सा विद्या या विमुक्तये" और 'ज्ञान ही शक्ति है' भारतीय और पाश्चात्य दोनों दृष्टिकोणों के उदाहरण हैं। शिक्षा के दोनों दृष्टिकोणों का समालोचनात्मक विश्लेषण कीजिए। आप अपने शिक्षण में किसे शामिल करना पसंद करेंगे और क्यों? 4,4

अथवा

2. कक्षा के बाहर और कक्षा के भीतर सीखने में बहुत अंतर होता है। 'सदैव सत्य बोलो' का सिद्धांत सीखने के दोनों संदर्भों में निरंतर प्रासंगिक कैसे बना रह सकता है? 4,4

यूनिट—2

3. शैक्षिक दर्शन शिक्षा को एक प्रक्रिया के रूप में समझने की समझ विकसित करता है। पाठ योजनाएँ बनाने और शिक्षण विधियों के चयन में इस अवधारणा का उपयोग आप कैसे करेंगे? 8

अथवा

4. कौन सी दार्शनिक पद्धति स्वतंत्रता, रचनात्मकता और प्रकृति-आधारित शिक्षण पर जोर देती है? यह आपके अपने शिक्षण को कैसे प्रभावित करेगी और आप अपने छात्रों में समग्र विकास को बढ़ावा देने के लिए इन तत्वों को किन तरीकों से लागू कर सकते हैं? 4,4

यूनिट—3

5. ज्ञान की उत्पत्ति कैसे की जा सकती है, ज्ञान के उत्पत्ति में किन स्रोतों पर विचार किया जा सकता है, और आप इस ज्ञान को शिक्षार्थियों के वास्तविक जीवन के अनुभवों से कैसे जोड़ेंगे? 4,4

अथवा

6. नवीन शैक्षणिक विधियों का सुझाव दें जिनका उपयोग नए ज्ञान के निर्माण में किया जा सकता है और आप इन विधियों को कक्षा शिक्षण में कैसे लागू करेंगे। 4,4

यूनिट—4

7. मूल्य-उन्मुख शिक्षा जिम्मेदार नागरिक बनाने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाती है। कक्षा शिक्षण के दौरान मूल्य शिक्षा की अवधारणा को आप कैसे समाहित करेंगे? 8

अथवा

8. मूल्य क्षरण योजनाओं को आप कैसे देखते हैं, इसका सुझाव दीजिए और कक्षा शिक्षण के दौरान मूल्य क्षरण को रोकने और शिक्षार्थियों में धर्मनिरपेक्ष मूल्यों का संचार करने के लिए आप क्या कदम उठाएँगे ? 8

यूनिट—5

9. (a) 'शिक्षा व्यावहारिक और वैज्ञानिक होनी चाहिए'। शिक्षण की प्रक्रिया में शिक्षा की इस अवधारणा को आप कैसे लागू करेंगे?
(b) प्रयोजनवाद दर्शन व्यावहारिक ज्ञान प्राप्त करने पर जोर देता है। एक ऐसी गतिविधि सुझाइए जिसका उपयोग आप ज्ञान निर्माण में कर सकते हैं।
(c) मूर्त अनुभवों के माध्यम से ज्ञान की अमूर्त अवधारणा को आप कैसे सिखाएँगे? कुछ उदाहरण सुझाइए।
(d) उस शिक्षण पद्धति की व्याख्या कीजिए जिसका उपयोग आप अपनी शिक्षण पद्धति में मूल्यों को समाहित करने के लिए करेंगे ताकि छात्र शिक्षा को केवल ज्ञान अर्जन से कहीं अधिक के रूप में समझ सकें। 2×4=8

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਯੂਨਿਟ 1 ਤੋਂ ਯੂਨਿਟ 4 ਤੱਕ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਯੂਨਿਟ 5 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-1

1. “ਸਾ ਵਿਦਿਆ ਯ ਵਿਮੁਕਤਯ” ਅਤੇ “ਗਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ” ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਕਿਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ? 4,4

ਜਾਂ

2. ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ‘ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਬੋਲੋ’ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਕਿਵੇਂ ਢੁਕਵਾਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 4,4

ਯੂਨਿਟ-2

3. ਵਿਦਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੋਗੇ ? 8

ਜਾਂ

4. ਕਿਹੜਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤਰੀਕਾ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ-ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ? 4,4

ਯੂਨਿਟ-3

5. ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜੋਗੇ ? 4,4

ਜਾਂ

6. ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ ਜੋ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕਰੋਗੇ ? 4,4

ਯੂਨਿਟ-4

7. ਮੁੱਲ-ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰੋਗੇ ? 8

ਜਾਂ

8. ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਸੁਝਾਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਲ ਕਟੌਤੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੌਰਾਨ ਮੁੱਲ ਕਟੌਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੋਗੇ। 8

ਯੂਨਿਟ-5

9. (a) ‘ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ’। ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕਰੋਗੇ ?

- (b) ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸੁਝਾਓ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕੋ।
- (c) ਠੋਸ ਅਨੁਭਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਾਓਗੇ ? ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸੁਝਾਓ।
- (d) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਝ ਸਕਣ।

2×4=8